

Scientific journal
PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION
Has been issued since 2013.

ISSN 2413-158X (online)
ISSN 2413-1571 (print)

Науковий журнал
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА
Видається з 2013.

<http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>

Гончаренко О.В. Час, дозвілля, гендер: аналіз часових розривів у дозвіллевих практиках чоловіків і жінок. Фізико-математична освіта. 2019. Випуск 4(22). Частина 2. С. 33-38.

Honcharenko O. Time, leisure, gender: analysis of time breaks in cultural and leisure practices of men and women. Physical and Mathematical Education. 2019. Issue 4(22). Part 2. P. 33-38.

DOI 10.31110/2413-1571-2019-022-4-030
УДК 378.132.14

О.В. Гончаренко
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна
golowko.elena@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5866-6839

ЧАС, ДОЗВІЛЛЯ, ГЕНДЕР: АНАЛІЗ ЧАСОВИХ РОЗРИВІВ У ДОЗВІЛЛЕВИХ ПРАКТИКАХ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

АНОТАЦІЯ

Формулювання проблеми. Дозвіллева діяльність є сферою вільного розвитку індивіда, що здійснюється відповідно до його потреб з метою отримання задоволення. Проте є підстави стверджувати, що у сфері дозвілля поширеними є гендерні стереотипи дискримінаційного характеру, які негативно впливають на формування дозвіллевих орієнтацій чоловіків і жінок, доступ до активного і цікавого дозвілля.

Матеріали і методи. Для аналізу кількісного ресурсу дозвіллевої сфери, порівняння часових витрат чоловіків і жінок на повноцінний відпочинок та активне дозвілля, використано комплекс методів: теоретичні (аналіз, узагальнення, систематизація), емпіричні (опитування), статистичні (порівняльний аналіз).

Результати. Актуалізація гендерного аспекту дозвілля уможливило аналіз питань, пов'язаних з часовими витратами чоловіків і жінок на дозвілля, які відображають і відтворюють відкриту або приховану гендерну нерівність у цій сфері. Необхідність поєднання жінками трудової діяльності з неоплачуваною домашньою роботою значно зменшує кількість вільного часу і знижує можливість повноцінного відпочинку та активного дозвілля.

Проведене емпіричне дослідження щодо виявлення гендерних відмінностей у дозвіллевому просторі продемонструвало гендерно стереотипізовані дозвіллеві орієнтації населення. З'ясування кількісного ресурсу дозвіллевої сфери жінок показав гендерно забарвлені «перешкоди» у виборі тих чи інших дозвіллевих занять: брак вільного часу, сімейні обов'язки, небажання руйнувати соціально прийнятний імідж жінки-домогосподарки.

Висновки. Порівняльний аналіз дозвіллевих практик чоловіків і жінок за кількісними параметрами продемонстрував: жінки мають набагато менше вільного часу для проведення активного і змістовного дозвілля, ніж чоловіки. Така ситуація призводить до поглиблення гендерної нерівності у сфері відпочинку і спричиняє орієнтованість дозвіллевих занять передовсім на статі, а не на здібності та інтереси особистості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: дозвілля, гендер, гендерні стереотипи, гендерна нерівність, домашня робота, часові витрати.

ВСТУП

Постановка проблеми. На шляху трансформаційних перетворень українського суспільства від авторитарного до демократичного наша держава робить певні кроки у впровадженні політики гендерної рівності. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків і жінок» (2005), парламентські слухання на тему «Рівні права та можливості в Україні: реалії та перспективи» (2006), Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року, проголошення 2007 р. роком гендерної рівності свідчать про те, що в Україні питання гендерної рівності починає поступово впроваджуватися на державному рівні. Україна ратифікувала основні міжнародні документи стосовно забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок: Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Цілі розвитку тисячоліття, визначивши для себе забезпечення гендерної рівності як важливу складову подальшого розвитку та як один з пріоритетів державної політики.

З іншого боку, є підстави стверджувати, що українське суспільство залишається патріархальним у поглядах щодо участі чоловіків та жінок в різноманітних сферах життя суспільства, зокрема в дозвіллевій. Гендерні норми і стереотипи, які визначають статусні характеристики чоловіків і жінок, закріплюючи домінуюче становище перших і дискримінаційні практики щодо останніх, призводять до гендерно зумовлених дозвіллевих практик і можливостей для особистісного розвитку людини залежно від статі. Така ситуація призводить до поглиблення гендерної нерівності у сфері відпочинку і спричиняє орієнтованість дозвіллевих занять передовсім на статі, а не на здібності та інтереси особистості.

У контексті зазначеного актуальним видається дослідження гендерних аспектів дозвілля. Адже, будучи сферою вільного розвитку індивіда, з одного боку, дозвіллева сфера є одним із провідних факторів впливу на особистість; з іншого, гендерно зумовлені заняття у вільний час негативно впливають на формування дозвіллевих орієнтацій сучасної людини, на доступ чоловіків та жінок до активного і цікавого дозвілля.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема дозвілля, як соціокультурного явища, привертає увагу спеціалістів різних галузей наукового знання, зокрема соціологів (В. Балахтар, О. Ганюков і Т. Бондар, В. Піча, Н. Цимбалюк та інші), психологів (О. Захарко, О. Кошонько та інші), культурологів (В. Кірсанов, І. Петрова та інші), педагогів (В. Бочелюк, А. Воловик і В. Воловик та інші), соціальних педагогів (Н. Максимовська, О. Ярмоленко та інші). При цьому лише побіжно розглядаються гендерні аспекти дозвілля чоловіків і жінок (К. Адамська, І. Карабедова та інші).

Мета статті: теоретично та експериментально дослідити проблему гендерної зумовленості дозвілля як соціокультурного явища, визначивши спільне та відмінне у дозвіллевих практиках представників обох статей, зокрема у порівнянні часових витрат чоловіків і жінок на повноцінний відпочинок та активне дозвілля.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження кількісного ресурсу (часових витрат) дозвіллевої сфери з позиції гендерного підходу та часових розривів у дозвіллі жінок і чоловіків здійснювалося за допомогою теоретичних (аналіз синтез, порівняння, узагальнення для розкриття основних понять та опрацювання матеріалів наукової літератури з досліджуваної проблеми), емпіричних (анкетування, обробка й інтерпретація дослідницьких даних щодо гендерних відмінностей у дозвіллевих практиках чоловіків і жінок, узагальнення результатів дослідження) та статистичних методів (порівняльний аналіз).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Відпочинок, дозвілля, розваги, як і праця, є незамінними компонентами життєдіяльності людини. Саме на дозвіллі людина не обмежена зовнішніми чинниками, має змогу виразити себе, розвивати власну особистість, отримати естетичне чи моральне задоволення, яке вона не отримує під час трудової діяльності.

Звернення до наукової літератури дозволяє нам стверджувати, що дозвілля – це сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, в основному відновлювального характеру. Сфера дозвілля поєднує найрізноманітніші види життєдіяльності людини. Дозвіллева діяльність відрізняється від інших видів життєдіяльності людини тим, що здійснюється відповідно до потреб індивіда, з метою отримання задоволення. Роль дозвілля полягає у відновленні психологічних і фізичних сил людини, підвищенні її освітнього та духовного рівня, здійсненні лише тих занять у вільний час, що відповідають потребам та бажанням людини і приносить їй задоволення у процесі самої діяльності. Дозвілля приваблює людей своєю нерегламентованістю і добровільним вибором різних форм, демократичністю, емоційною забарвленістю, можливістю сполучати фізичну та інтелектуальну, творчу, споглядальну, виробничу, ігрову діяльність (Бочелюк&Бочелюк, 2006).

Нині зростає число досліджень, які концептуалізують гендер в умовах сучасного суспільства з чітко вираженою гендерною структурою, що відбивається на різних життєвих практиках чоловіків і жінок, зокрема, дозвіллевих. Проведений науковцями аналіз чоловічого і жіночого дозвілля демонструє, що на його специфіку значний вплив мають гендерні стереотипи – стандартизовані уявлення про моделі поведінки і риси характеру, які відповідають поняттям «чоловіче/маскулінне» і «жіноче/фемінне». У людей століттями склалися уявлення про образи чоловіка та жінки, які до сих пір поширюються на всіх представників тієї чи іншої статі, незалежно від їх індивідуальних особливостей і віку. Ці стереотипи стосуються особистісних якостей чоловіків і жінок, особливостей соціальної поведінки, виступають підґрунтям для відтворення і трансляції відмінностей між соціальними і психологічними якостями чоловіків та жінок (Оксамитна, 2004).

Наразі дослідниця І. Клецина виділяє три групи гендерних стереотипів:

1) стереотипи маскулінності-фемінності – нормативні уявлення про соматичні, психічні, поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок (чоловіки – компетентні, домінуючі, агресивні, самовпевнені, схильні міркувати логічно, здатні керувати своїми почуттями; жінки – пасивні, залежні, емоційні, турботливі, ніжні);

2) стереотипи, пов'язані із закріпленням сімейних і професійних ролей (для чоловіків головними є професійні ролі, а тому «справжній» чоловік має прагнути до кар'єри, професійного успіху; для жінок – сімейні, тому «нормальна» жінка прагне вийти заміж і мати дітей);

3) стереотипи, що стосуються змісту праці чоловіків і жінок (традиційною для жінок вважають експресивну сферу діяльності, де праця має обслуговуючий і виконавчий характер; для чоловіків – інструментальну діяльність з активним, творчим і керівним характером) (Клецина, 2009).

Отже, суть і відмінності в стереотипному сприйнятті чоловіків і жінок очевидні. Як зауважують гендерологи, попри кардинальні соціально-політичні зміни й здобутки жіночого руху протягом останніх півтора століть, жінок і чоловіків досі сприймають як осіб з протилежними якостями (незалежний – залежна, агресивний – м'яка, брутальний – ніжна, раціональний – емоційна, серйозний – легковажна, врівноважений – схвильована, сильний – слабка, жорстокий – добра, ініціативний – несмілива тощо). Такі стереотипи зазвичай породжують занадто умовне й спрощене уявлення про чоловіків і жінок, формують очікування та установки відносно інших, сприяють спрощеному сприйняттю, позбавляють переваг, пов'язаних з пізнанням особистості.

Соціальні психологи пояснюють різку стійкість гендерних стереотипів не лише тісним зв'язком між соціальними ролями чоловіків і жінок та відповідно приписуваними їм рисами, а й особливостями процесу оцінювання інформації, притаманному людській свідомості. На їх думку, гендерні стереотипи діють як когнітивні гендерні схеми, які управляють процесами опрацювання надаваної інформації таким чином, що людина сприймає, запам'ятовує й інтерпретує її відповідно до сформованих у неї уявлень про маскулінне та фемінне (Ш. Берн, 2008). Як бачимо, когнітивна категоризація гендеру є невіддільним складником процесу когнітивного розвитку людини.

Гендер стає важливим критерієм категоризації ще й тому, що в суспільстві постійно наголошується на значущості статевих відмінностей. Засоби масової інформації, література (дитяча, художня й наукова) та інші джерела подають образи чоловіків і жінок переважно як зовсім різних за рисами характеру та соціальними ролями осіб. На подібних відмінностях наголошують батьки, вчителі й однолітки. Тому когнітивні гендерні схеми постійно активізуються в процесі пізнання, а дослідники говорять про перебільшене сприйняття гендерних відмінностей, аніж вони є насправді, оскільки насамперед помічаються й легше кодується в пам'яті та інформація, що відповідає, а не суперечить, гендерним схемам.

Виходячи із зазначеного, дослідники зауважують, що у сфері дозвілля розповсюдженою є практика поширення гендерних стереотипів дискримінаційного характеру, які негативно впливають на формування дозвіллевих орієнтацій залежно від статі людини, на доступ до активного і цікавого дозвілля. Гендерні норми і стереотипи, які визначають статусні характеристики чоловіків і жінок, закріплюючи домінуюче становище перших і дискримінаційні практики щодо останніх, призводять до гендерно зумовлених культурно-дозвіллевих практик і можливостей для особистісного розвитку людини залежно від статі. Така ситуація призводить до поглиблення гендерної упередженості й нерівності у сфері відпочинку і спричиняє орієнтованість дозвіллевих практик передовсім на статю, а не здібності та інтереси особистості (Карабедова, 2013).

Передовсім гендерна нерівність у сфері дозвілля проявляється у кількісному вимірі (обсяг часового ресурсу). Однею з найпоширеніших проблем організації дозвілля є – брак вільного часу. Загалом час є дуже красномовним показником і мірилом для розподілу людиною залежно від статі своєї роботи, відпочинку та інших занять. Час – це дуже особливий ресурс, у якому іманентно закладено певне обмеження: час не можна збільшити, у добі незмінно 24 години. Усе, що роблять чоловіки і жінки, – це по-різному використовують цей добовий ресурс, тобто по-різному розподіляють його між видами діяльності, в тому числі й дозвіллевою (Марценюк, 2013). Аналіз структури позаробочого часу працюючих чоловіків і жінок дозволяє, перш за все, встановити значну взаємну залежність двох структурних елементів: домашньої праці і вільного часу. Збільшення витрат на домашню працю скорочує вільний час і навпаки – наявність великої кількості вільного часу вказує на меншу тривалість домашньої праці.

Зарубіжні автори вже протягом кількох десятиліть звертають увагу на те, що сімейне життя жінки нерозривно пов'язане з її певними втратами у сфері вільного часу та відпочинку. Адже згідно зі стереотипними уявленнями про закріплення сімейних і професійних ролей за статтю, для жінок провідною роллю вважається сімейна, для чоловіків – професійна. Проте, сучасні жінки – не тільки домогосподарки, вони на рівні з чоловіками активно задіяні й у сфері зайнятості. Такий стан речей породжує гостру проблему для сучасних жінок – те, що в гендерних дослідженнях називають «подвійним навантаженням» («second shift») – поєднання професійної зайнятості і звантаженості в приватній сфері (окрім основної оплачуваної праці, вони змушені виконувати додаткову неоплачувану роботу, пов'язану з домогосподарством), що обмежує їхні можливості для особистісного розвитку на дозвіллі.

Нерівний розподіл обов'язків у сім'ї значно впливає на брак вільного часу у жінок, адже традиційно саме вони значно більше часу витрачають на хатню роботу (приготування їжі, прибирання, прання, прасування та ін.), ніж чоловіки. Безперечно, чоловіки також витрачають деякий час на «домашні» справи, проте кількісні дані свідчать про нерівномірний розподіл хатніх обов'язків між чоловіками і жінками. Якщо чоловіки Європи, Америки, Азії та Африки витрачають на хатню роботу щонайбільше 3 години на добу (від 40 хвилин у Кореї до 3 годин у Данії), то жінкам доводиться приділяти їй щонайменше 3 години 45 хвилин (від 3 годин 45 хвилин у Норвегії до 6 годин 25 хвилин у Туреччині) (Адамська, 2014). За даними вітчизняних досліджень, українські чоловіки витрачають на хатню роботу від 1 до 15 годин на тиждень, натомість жінки – від 5 до 30 годин, тобто у 3 рази більше. Кількісна різниця між залученими до приготування їжі чоловіками і жінками сягає майже 30% (зрозуміло, з кількісним переважанням останніх) (Цимбалюк, 2013). Незважаючи на те, що з ростом технологізації домашньої роботи – появою пральних машин, пило смоків, хліб опічок, кулінарних напівфабрикатів – чоловіки долучаються до домашньої роботи, та все ж таки гендерний розрив у часі, витраченому на домашню роботу, лишається. На сьогодні не виявлено жодної країни, де б чоловіки в середньому витрачали більше часу на щоденну працю удома, у порівнянні з жінками.

Дослідження показують, що жінки зазвичай поєднують кілька видів роботи, щоб вкластися у відведений час (приміром, поки дитина спить – готують їжу, прогулянку із малою дитиною поєднують із закупівлею продуктів, приготування вечері – з допомогою дитині шкільного віку у виконанні домашніх завдань). Так само і відпочинок часто поєднується з клопотами по домогосподарству: прасування з переглядом телепередач, куховарення з розмовами по телефону тощо. Адже зазначені види домашньої роботи (прибирання, готування їжі або прасування), які робляться переважно жінками, є доволі тривалими у часі. Навіть якщо чоловіки виконують «традиційно» чоловічі види хатньої роботи, на кшталт ремонтування меблів чи техніки, вони навряд чи витрачають такий самий обсяг часу, що й жінки на свої хатні обов'язки. До того ж, меблі та техніка вдома виходять з ладу значно рідше, ніж готується їжа, мисться підлога та перуться речі. Тому є підстави припустити, що перегляд телепередач часто виступає для жінок не завжди дозвіллевим заняттям у повному його розумінні, тобто не є власне рекреаційною діяльністю, спрямованою на відновлення фізичних чи духовних сил, а є радше фоном, який допомагає зробити хатню роботу не такою морально важкою (Стрельник, 2014).

Така нерівність у сфері домашньої праці стосується передовсім заміжніх жінок, які працюють і мають дітей. Причому зі збільшенням кількості дітей у сім'ї значно збільшується і обсяг хатньої роботи у жінки, який в свою чергу залежить від віку дітей. Навіть свята у деяких сім'ях перетворюються для жінки на роботу. Крім того, саме на жінок покладається відповідальність за емоційний «мікроклімат у домі» (розв'язання конфліктів, налагодження стосунків усередині сім'ї); від жінок очікують підтримки їхні чоловіки, турботи і догляду – батьки похилого віку та члени сім'ї з обмеженими можливостями. Найбільше звантаженими є малозабезпечені матері, які самотужки виховують дітей, та жінки, які доглядають тяжкохворих членів родини (Марценюк, 2013).

Отже, часові витрати на «другу роботу» так чи інакше позначаються на можливості жінки мати достатньо вільного часу. Для підкреслення дефіцитності жіночого часового ресурсу або його інтенсивної звантаженості, британська дослідниця Валері Брайсон назвала це явище «жіноча часова бідність», яка виявляється, зокрема, і в тому, що час на відпочинок, дозвілля, заняття творчістю чи спортом у жінок критично зменшується. Тому у жінок, які й досі перебувають

у полоні стереотипу про їхню більшу відповідальність за приватну сферу, залишається мало часу для дозвіллевої діяльності, а це значно знижує можливість повноцінного відпочинку та активного дозвілля. Нерівність у доступі жінок порівняно з чоловіками до дозвілля означає їх вимушену фізичну нездатність встигнути виконати і хатню роботу, і виокремити час на дозвілля.

Уважаємо, що показовими у даному контексті є результати опитування населення, проведеного нами в межах проходження студентами спеціальності «Соціальна педагогіка» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка виробничої соціально-педагогічної практики на базі Сумського міського центру дозвілля молоді. Метою даного дослідження було висвітлення гендерних особливостей дозвіллевої сфери жінок і чоловіків, зокрема зв'язок їхнього дозвілля із зайнятістю та часовими витратами на дозвілєву діяльність. В опитуванні взяли участь 50 осіб віком від 20 до 25 років (з них – 25 жінок і 25 чоловіків), які представляли студентство (62% і 58% відповідно) і вже працюючих (38% і 42% відповідно).

Наразі для вивчення кількісного виміру дозвілля респондентам було запропоноване питання стосовно їхньої завантаженості виконанням хатніх обов'язків. Отримані відповіді продемонстрували: до «сильно завантажених» віднесли себе 58% жінок і 23% чоловіків; варіант відповіді «не сильно завантажений(а)» обрали 24% респонденток і 37% респондентів; «зовсім не завантаженими» серед опитуваних виявилися 12% жінок проти 30% чоловіків; не змогли відповісти на поставлене питання 6% респонденток і 10% респондентів. Аналіз результатів підтверджує наші припущення щодо більшої завантаженості домашньою роботою саме жінок, що є наслідком традиційного уявлення про більшу відповідальність представниць жіночої статі за ведення домогосподарства і, в результаті, нерівномірного розподілу хатніх обов'язків між чоловіками і жінками. Отже, часові витрати на «другу роботу» так чи інакше позначаються на можливості саме жінок мати достатньо вільного часу, а це значно знижує можливість їхнього повноцінного відпочинку та активного дозвілля.

Цікавими, з позиції гендерної теорії, виявилися відповіді на питання «Якби домашню і професійну роботу оплачували однаково, Ви вважали за краще б виконання домашньої роботи?». Варіант «так» обрали 40% жінок і 35% чоловіків; «ні» – 45% і 24% відповідно; не змогли відповісти 15% і 41% відповідно. Отримані дані підкреслюють той факт, що внаслідок культурно-історичних традицій жінки (85%) продовжують вважати себе основними виконавицями хатньої роботи і основними відповідальними за домашні справи, а домогосподарство розглядають як «другу роботу». При цьому, одна половина опитуваних жінок розуміє, що це неоплачувана робота; друга половина не погоджується з виконанням великого обсягу хатніх обов'язків, навіть якщо б за це платили. Що стосується відповідей чоловічої частини респондентів, то стає ще більш очевидним, що в їх розумінні домогосподарство асоціюється передовсім з жіночою статтю.

Аналіз відповідей на питання «Що Вам заважає проводити вільний час так, як хочеться?» дає нам можливість виокремити основні причини, які стають на заваді якісному та активному дозвіллю населення. Наприклад, для жінок такими причинами виявилися передовсім нестача коштів (20%), втомі після роботи (18%), брак часу (16%), недостатня розвиненість дозвіллевої інфраструктури (11%). Для чоловіків серед причин, які заважають повноцінно відпочивати, переважають: брак часу (23%) та особистих коштів (16%), втомі після роботи (11%) тощо. Отримані результати демонструють, що серед проблем, які виникають під час задоволення дозвілєвих потреб, трохи більше третини опитуваних (36% жінок і 39% чоловіків) обрали брак вільного часу та фінансів, пояснюючи це тим, що вони або забагато працюють і не залишається часу для розваг, або ж навчаються, через що бракує часу та коштів для проведення такого дозвілля, якого б їм хотілось.

Виявити гендерне забарвлення дозвілля допомогли відповіді на питання «Що має для Вас найбільше значення в дозвіллі?». Отримані результати дають можливість констатувати, що опитувані в переважній більшості стереотипізують зміст дозвіллевої діяльності. Майже половина опитаних жінок (45%) надають перевагу спокійним, рекреаційним формам проведення дозвілля, які не потребують значних фізичних зусиль та спрямовані на відпочинок. Це доводить, що жінки, які традиційно проводять значну частину життя в сім'ї, практикують переважно більш пасивні, «домашні» форми дозвіллевої діяльності. Натомість чоловіки проявляють більшу дозвілєву активність, яка передбачає їхнє перебування поза домом. Наразі цікаве та веселе дозвілля виявилось важливим для 15% чоловіків і лише для 6% жінок. Отже, виходячи з реалій «подвійної» завантаженості, сучасні українські жінки більше зосереджують свої зусилля навколо турботи про власних дітей (70% жінок проти 40% чоловіків), ведення домашнього господарства та забезпечення спокою і затишку в сім'ї (41% жінок проти 21% чоловіків).

Показовим у контексті гендерної забарвленості дозвіллевої діяльності є вибір респондентами видів дозвілля. Як свідчить аналіз відповідей, жінки віддають більшу перевагу домашнім видам дозвілля (33%), хоча активне (22%) і розважальне дозвілля (17%) є для них також характерним. Це, на нашу думку, є свідченням бажання жінок відпочивати різноманітно. Більша половина чоловіків традиційно схиляються до вибору активного (49%) і розважального дозвілля (21%). Творче дозвілля, як найвищий рівень дозвіллевої діяльності, приваблює лише 5% жінок і 17% чоловіків.

Отже, гендерний аналіз дозвілєвих практик демонструє наявність гендерної асиметрії в досліджуваній сфері. З'ясування кількісного ресурсу дозвілля жінок дозволило побачити гендерно забарвлені «перешкоди» у виборі тих чи інших дозвілєвих занять – брак вільного часу, завантаженість хатньою роботою, небажання руйнувати соціально прийнятний імідж вправної жінки-домогосподарки тощо. Натомість гендерно зумовленими причинами, які стають на заваді якісному та активному дозвіллю чоловіків, виявилися завантаженість на роботі, що підтверджує домінування стереотипних уявлень про закріплення за чоловіками професійної ролі як провідної.

Проте, як показало наше дослідження, гендерний аспект дозвілля в період соціальних трансформацій зазнав перетворення, що пов'язано зі змінами соціокультурних стратегій сучасних чоловіків і жінок. Жінки, як правило, слідує егалітарним установкам на гендерні відносини і демонструють прагнення до зміни кордонів, що розділяють гендерно закріплені сфери дозвілля. Натомість чоловіки дотримуються гендерних меж дозвілля, що визначають їх ідентичність. Тобто сучасні гендерні уявлення чоловіків і жінок про дозвілля представляють собою певний конгломерат традиційних та егалітарних поглядів і у повній мірі відображають загальну ситуацію в суспільстві.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Підводячи підсумки, можна сказати, що дозвілля займає важливе місце в житті чоловіків і жінок, і кожен/кожна по можливості намагається провести його з більшою користю, аніж просто «полежати на дивані». При цьому гендерні репрезентації у дозвіллевій сфері є невід'ємною складовою гендерних відносин в суспільстві. Актуалізація гендерного аспекту дозвілля чоловіків і жінок уможлиблює аналіз питань, пов'язаних передовсім з кількісною характеристикою чоловічих і жіночих дозвіллевих практик, які, в свою чергу, відображають і відтворюють відкриту або приховану гендерну нерівність у сфері дозвілля.

Дослідження дозвіллевих практик чоловіків і жінок підтверджує дискримінаційні прояви у сфері дозвілля, які виявляються передовсім в різних часових витратах. На відміну від чоловіків, які мають більше вільного часу для відпочинку, а також активного і цікавого дозвілля, жінки стикаються з гендерно забарвленими «перешкодами» у дозвіллевій сфері: матеріальними (брак вільного часу); культурними (сімейні обов'язки, соціальні норми, неформальні суспільні правила та цінності та ін.); індивідуальними (небажання руйнувати соціально прийнятний імідж турботливої дружини і відповідальної матері та ін.). Доведено, що різне проведення чоловіками і жінками власного дозвілля викликане реаліями патріархатного суспільства, яке пропонує їм різні соціальні ролі, а значить – і різне наповнення вільного часу та неоднакові часові витрати на нього. Часові розриви в дозвіллевих практиках чоловіків і жінок є наслідком та основою для відтворення наявного у суспільстві гендерного порядку, а виявлені відмінності підтвердили наші припущення щодо гендерної нерівності у сфері дозвіллевої діяльності.

Перспективи подальшого дослідження даної проблематики бачимо у вивченні якісних (змістових) відмінностей дозвіллевих практик чоловіків і жінок, а також розробці пропозицій щодо подолання гендерних упереджень у сфері дозвілля.

Список використаних джерел:

1. Адамська К. Гендероване дозвілля: чому жінки і чоловіки по-різному проводять вільний час? *Я (Гендерний журнал): Гендер і вільний час та хобі*. 2014. № 1 (35). С. 7–10.
2. Берн Ш. *Гендерная психология. Законы мужского и женского поведения*. СПб.: Прайм-Еврознак, 2008. 318 с.
3. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. *Дозвіллезнавство*: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
4. Гендерная психология. Практикум / под ред. И.С. Клециной. СПб.: Питер, 2009. 496 с.
5. Карабедова И. Особенности гендерного аспекта досуга в современном российском обществе. *Историческая и социально-образовательная мысль*. 2013. № 5(21). С. 194–196.
6. Марценюк Т. Гендерована робота: як ринок праці та хатня робота конструюють гендер. *Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей* / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотник, Г. Ярманової. К.: Критика, 2013. С. 77-96.
7. Оксамитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи. *Основи теорії гендеру*: навчальний посібник / за ред. М. М. Скорика. К.: «К.І.С.», 2004. С. 157–181.
8. Стрельник О. Жінки та час: між ефективним менеджментом та турботою. *Я (Гендерний журнал): Гендер і вільний час та хобі*. 2014. № 1 (35). С. 14–16.
9. Цимбалюк Н. М. Дозвілля як фактор соціалізації сільської молоді. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2013. Вип. 30. С. 170–178.

References

1. Adamska, K. (2014). Henderovane dozvillia: chomu zhinky i choloviky po-riznomu provodiati vilnyi chas? [Gender leisure: why do women and men spend their free time differently?] *Ya (Hendernyi zhurnal): Hender i vilnyi chas ta khobi*. № 1 (35). S. 7–10 [in Ukrainian].
2. Bern, Sh. (2008). Gendernaja psihologija. Zakony muzhskogo i zhenskogo povedenija [Gender psychology. Laws of male and female behavior]. SPb.: Prajm-Evroznak. [in Russian].
3. Bocheliuk, V. Y. & Bocheliuk, V. V. (2006). Dozvillieznavstvo [Дозвіллезнавство]. K.: Tsentri navchalnoi literatury. [in Ukrainian].
4. Gendernaja psihologija. Praktikum [Gender psychology. Workshop]. SPb.: Piter, 2009. [in Russian].
5. Karabedova, I. (2013). Osobennosti gendernogo aspekta dosuga v sovremennom rossijskom obshhestve [Features of the gender aspect of leisure in modern Russian society.]. *Istoricheskaja i social'no-obrazovatel'naja mysl'*. # 5(21). S. 194–196. [in Russian].
6. Martseniuk, T. (2013). Henderovana robota: yak rynek pratsi ta khatnia robota konstruiuiut hender [Gender work: how the labor market and homework construct gender]. *Hender dlia medii*. K.: Krytyka. S. 77-96 [in Ukrainian].
7. Oksamytna, S. M. (2004). Henderni roli ta stereotypy [Gender roles and stereotypes.]. *Osnovy teorii henderu*. K.: «K.I.S.». S. 157–181 [in Ukrainian].
8. Strelnyk, O. (2014). Zhinky ta chas: mizh efektyvnym menedzhmentom ta turbotoiu [Women and time: between effective management and care]. *Ya (Hendernyi zhurnal): Hender i vilnyi chas ta khobi*. № 1 (35). S. 14–16 [in Ukrainian].
9. Tsymbaliuk, N. M. (2013). Dozvillia yak faktor sotsializatsii sil'skoi molodi [Leisure as a factor in the socialization of rural youth]. *Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury*. Vyp. 30. S. 170–178 [in Ukrainian].

TIME, LEISURE, GENDER: ANALYSIS OF TIME BREAKS IN CULTURAL AND LEISURE PRACTICES OF MEN AND WOMEN

*Olena Honcharenko**Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Ukraine***Abstract.**

The article analyzes the quantitative (time) resource of the leisure sector from the standpoint of gender approach, the comparison of time spent by men and women on full recreation and active leisure.

Formulation of the problem. *Leisure activities are a sphere of free development of an individual, carried out in accordance with his needs, in order to obtain pleasure. However, there is reason to believe that in the field of leisure there are widespread gender stereotypes of a discriminatory nature, which negatively affect the formation of leisure orientations of men and women, access to active and interesting leisure.*

Materials and methods. *To consider the important resources available for the field, to compare periodically used men and women who are used, complex methods are used: theoretical (analysis, systematization), empirical (surveys).*

Results. *The need to combine a variety of work activities with unpaid housework has reduced the amount of free time and destroyed the possibility of recreation and active leisure. An empirical study to identify gender differences in the leisure space demonstrated gender stereotyped leisure orientations of the population. Finding out the quantitative resources of women's leisure showed gender-based "obstacles" in the choice of certain leisure activities: lack of free time, family responsibilities, unwillingness to destroy the socially acceptable image of a housewife.*

Conclusions. *A comparative analysis of leisure practices of men and women in quantitative terms showed that women have much less free time for active and meaningful leisure than men. This situation leads to the deepening of gender inequality in the field of recreation and causes the focus of leisure activities primarily on gender, rather than on the abilities and interests of the individual.*

Key words: *leisure, gender, gender stereotypes, gender inequality, housework, time spent.*